

ситету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – Вип. XXVIII. – С. 474–478. 5. Коваленко Г. Людина і громада. Думки про добро і правду / Г. Коваленко – К.: [б. в.], 1913. 6. Когут З. Розвиток малоросійської самосвідомості і українське національне будівництво / Зенон Когут // Коріння ідентичності: Студії з ранньомодерної та модерної історії України / Зенон Когут. – К.: Критика, 2004. – С. 80–101. 7. Лисяк-Рудницький І. Роля України в новітній історії / І. Лисяк-Рудницький // І. Лисяк-Рудницький. Історичні есе. – К.: Основи, 1994. – Т. 1. – Вип. 1. – С. 145–171. – (Серія «Західна історіографія України»). 8. Лисяк-Рудницький І. Структура української історії в XIX століття // І. Лисяк-Рудницький // І. Лисяк-Рудницький. Історичні есе. – К.: Основи, 1994. – Т. 1. – Вип. 1. – С. 193–202. – (Серія «Західна історіографія України»). 9. Лисяк-Рудницький І. Український національний рух напередодні першої світової війни / І. Лисяк-Рудницький // І. Лисяк-Рудницький. Історичні есе. – К.: Основи, 1994. – Т. 1. – Вип. 1. – С. 471–483. – (Серія «Західна історіографія України»). 10. Перед великим днем // Рада. – 1906. – 19 вересня. 11. Політична історія України. XX ст.: у 6 т. / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАНУ. – Т. 1: На зламі століть (кінець XIX ст. – 1917 р.) / [Ю. А. Левенець (кер.), Л. П. Нагорна, М. С. Кармазіна]. – К.: Генеза, 2002. – 424 с. 12. Резолюція щорічного зібрання Лубенського сільськогосподарського товариства // Київська старина. – 1905. –

Кн. 1. – С. 57–62. 13. Реферат комісії у справі знесення заборон українського друкованого слова // Літературно-науковий вістник. – 1905. – Т. 31. 14. Смуток П. Краєва автономія України / П. Смуток // Вільна Україна. – 1906. – № 1–2. – С. 27–32. 15. Український язык на губерньском съезде Полтавской губернии Всероссийского союза учителей // Киевская старина. – 1906. – Кн. 2. – С. 88–91. 16. Є. Чикаленко і П. Стебницький. Листування. 1901–1922 роки / [упоряд.: Н. Миронець, І. Старовойтенко, О. Степченко]. – К.: Темпора, 2007. – 628 с. 17. Чикаленко Є. Розмова про мову / Є. Чикаленко. – 2-ге вид. – Пг.: [б. в.], 1917. 18. Чмырь С. Г. (Иваницкая С. Г.). Украинская демократическо-радикальная партия: истоки, организация, программа, тактика (90-е годы XIX в. – 1909 г.): дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / Чмырь Светлана Григорьевна. – М., 1994. – 374 с. 19. Чмырь С. Г. (Иваницкая С. Г.). Украинская демократическо-радикальная партия: генезис, программа, тактика (90-е годы XIX в. – 1909 г.) / С. Г. Чмырь // История национальных политических партий России: материалы междунар. конф. М., 21–22 мая 1996 г. / РОССПЭН, РНИСИНП. – М.: РОССПЭН, 1997. – С. 146–153.

Ніна Марченко

Рідна мова як один із головних чинників збереження української спільноти

У статті досліджується питання впливу позамовних факторів на розвиток української мови як одного з головних чинників етно- та культурозбереження української спільноти. Залежність сучасного розвитку мови визначається, насамперед, впливом взаємопов'язаних чинників внутрішнього впливу, що усвідомлено здійснюється зацікавленою групою осіб та сприймається певною мірою не усвідомлено іншими членами суспільства.

The article deals with the problem of influence of non-linguistic factors over the development of Ukrainian language in modern society as one of the primary factors of preservation of Ukrainian nation and its culture. Dependence of modern development of language is first as all determined with the influence interconnected factors of inner influence, what is conscious made by a group of people interesting in and partly not recognized excepted by the other members of society.

Ця твердь земна трухлявіє щодня,
а ми все визначаємось. До суті
доходимо. І, господом забути,
вітчизни просимо, як подання.
(В. Стус, «То пропікає душу Україна»)

Важливим чинником формування, розвитку та збереження будь-якого етносу є і буде – мовний чинник, на якому зосереджували свою увагу здебільшого філологи. Так, українські науковці аргументовано продемонстрували, що на будь-якому етапі розвитку мови як суспільного явища, якраз мова є суспільно-історичною нормою, яка в своїй основі служить для формування суспільного буття та суспільної свідомості як двох основних взаємодіючих виявів сфер матеріального та духовного життя, тобто бази та надбудови суспільства. А оскільки ці поняття перебувають у стані взаємозалежності, то мова людини здійснює головну охоронну функцію культури носія мови опосередковано та самого етносу безпосередньо. Прикладом цього може послужити історичний розвиток України, що, значною мірою, вплинув на функціонування та поширення української мови навіть на її власних теренах у минулому та тепер. Українська мова формувалася та розвивалася у дуже складних умовах через те, що:

- 1) тривалі періоди була відсутня українська державність;
- 2) територія України упродовж століть входила до складу різних держав;
- 3) більшість освічених українців були відірвані від власної живомовної основи;
- 4) Україна геополітично розташовувалася між двома могутніми слов'янськими країнами – Росією та Польщею, які повністю намагалися асимілювати її в мовному та культурному планах, тобто колонізувати та русифікувати;

5) відбувався болісний і затяжний процес формування національно-свідомих представників етносу, якому всіляко протидіяли держави, до складу яких входила Україна;

6) здійснювався фізичний та мовний геноцид проти українського народу в роки радянської влади;

7) проводилася радянська демографічна політика щодо вивезення українців поза межі України і відповідно щодо завезення неукраїнського населення на її територію;

8) проводилася радянська політика в освітній галузі, яка поступово передбачала ліквідацію освіти українською мовою аж до середньої школи;

9) проводилася радянська політика у сфері державного управління, управління на місцях та виробництва, яка передбачала насильне і цілковите усунення української мови з вжитку [3, с. 350–351].

Отже, як бачимо, механістичний результат дії географічного, економічного, етичного, психологічного, політичного та навіть наукового-технічного чинників розвитку суспільства у своїй сукупності та певною мірою у формі своєї роздрібності під дією зовнішньо-політичних чинників на індивідуальну, зокрема, та суспільну, взагалі, свідомість носіїв мови – виконавців волі інших – здійснював ефективний тиск на територіальне, а згодом і на державне утворення по імені Україна на світовій карті з єдиною метою – знищення з терен світової свідомості поняття «український етнос», представлений багатомільйонним складом індивідуумів, яким будь-яким способом з різних боків намагалися втлумачити в голови про їх фізичну і духовну меншовартість у світовій палітрі інших етносів.

Архидиякон Павло Алеппський, супроводжуючи Антіохійського патріарха Макарія під час його поїздки до Москви у 1653 р., писав, що українці «люди вчені, кохаються у науках та законах, гарні знавці риторики, логіки й всякої

філософії... Починаючи з Рашкова, по всій козацькій землі дивний та гарний факт спостерігали ми: всі вони за малим винятком грамотні, навіть більшість їхніх жінок та дочок уміють читати і знають порядок служб церковних та церковні співи; священники навчають сиріт і не дають їм тинятися неукми по вулицях... І всі діти вміють читати, навіть сироти» [1, с. 244–245].

Великий гуманіст минулого Й. Г. Гердер, здійснивши у XVIII ст. подорож по Україні, у подорожньому щоденнику занотував: «Україна буде новою Грецією: красиве небо цього народу, веселий норів, музична натура, плодюча земля і т. д. колись прокинуться і з такої великої кількості диких народів, якими давним-давно були і греки, постане культурна нація, кордони якої будуть простягатися аж до Чорного моря, а звідти по світу... Що за коріння закладено у свідомості тих народів» [13, с. 27].

Український народ зберіг свою мову – в казках і піснях, у прислів'ях та приказках, у думах та оповідках, які – свідомі представники народу – письменники й поети, мислителі й історики, незважаючи на своє етнічне коріння, змогли попри всі заборони донести до сучасного українця. І, може, це буде сказано дуже помпезно, однак завдяки збереженій народом мові ми нині є державою на світовій карті під іменням – Україна.

Мова та історія народу крокують пліч-о-пліч і наш народ не повинен забувати помилки, зроблені в своєму історичному минулому і не повинен повторювати їх, тому що, як зазначав О. Потебня [6, с. 70], «як народ ставиться до свого минулого, таким народом він і є». Тому нашим сучасникам варто пам'ятати відому всім сентенцію, що без історії не буває майбутнього, без історії не буває й мови, як і навпаки.

Ось яскравий життєвий приклад з щоденника О. Довженка [2, с. 59], який робив нотатки в ньому після відвідувань територій, спалених у вогні війни: «В оповіданні про матір: німці дізналися, що поранені – не сини, через їхнє невміння говорити по-українськи». І хоч потім письменник у оповіданні «Мати» не зосереджував більше своєї уваги на українській мові, або говорячи сучасними поняттями – не наголошував на мовному питанні, якого нібито й не існувало в радянському соціумі, бо мав гіркий досвід щодо заборони оприлюднення власного твору «Україна в огні», ідея якого пронизана моральними концептами простої української людини – рятувати від загибелі людину, незважаючи на те, якою мовою вона говорить. Цей літературний приклад з історії українського народу показує нам високі моральні цінності простої української людини, які ми – сучасне покоління – «маємо позбуватися», як нам нав'язують звідусіль, топчучи, знищуючи, грабуючи невидимими руками нашу українську землю Чорнобилем, «крадучи» у нас за допомогою різних указів та ухвал, маючи при цьому власний зиск, нашу рідну мову, нав'язуючи нам у всьому «модну тенденцію» сучасності – так звану глобалізацію. При цьому, збагачуючись, вони час від часу демонструють нам же, що є розумнішими, здібнішими на відміну від «простої» людини, яка своїми ж руками і створює їм їхнє багатство, не завжди отримуючи належне. Їм слід пам'ятати чи просто пригадати, що «непошана до старовини свого минулого, до історії народу (додамо від себе – до мови народу) є ознакою нікчемності правителів, шкідливо і ворожо інтересам народу», зауважував О. Довженко [2, с. 31]. А посилення на те, що говорять вони тією мовою, яка є зручнішою насамперед їм самим, тобто як мовцеві, так і реципієнтові – головним суб'єктам комунікаційного

процесу, нагадує явище – *«graceful degradation»* (елегантна, якщо хочете, *вигнана деградація, або ж занепад*) [14, с. 14], яка(ий) відбувається у їхніх головах. Відповідно, (риба ж бо псується з голови) відразу ж простежується тенденція поширення цього процесу, як колись говорили, на широкі верстви населення, коли більшість представників суспільства просто-на-просто перестав виконувати в образі «індивідуума» як найскладнішого суспільно-історичного утворення свою індивідуальну функцію – *вміння мислити*, доводячи цей процес від опосередкованого відображення об'єктивної дійсності до «побутового примітивізму». Отже, тут криється зацікавленість певної групи осіб у суспільстві у створенні підвладної собі, бездумної маси народу, яка «за кусень хліба» буде виконувати який завгодно наказ, тобто відбувається процес мисленого (мисленевого) моделювання можливих ситуацій розвитку суспільства, вигідних певній групі осіб, а також – планування дій з розвитком цих ситуацій та передбачуваних наслідків. Тобто, мовець, який подає певну інформацію, звичайно ж, за допомогою головного інструменту людського спілкування – мови (в цьому випадку російської – демонструючи її вищість відносно рідної мови (комуніканта), намагається створити ту або іншу асоціацію у голові реципієнта чи групи реципієнтів, апелюючи до відчуттів, уваги, сприймання, пам'яті, уяви, мислення, почуттів, волі на рівні підсвідомості з нахилом несвідомого, або механічного, сприйняття інформації без подальшого процесу її переробки у власному апараті мислення. Тобто, відбувається процес поступового впливу на індивідуума та групи індивідуумів на психологічному рівні якраз за допомогою мови. Ось так повільно і відбувається процес *«graceful degradation»* у свідомості індивідуума, який є непомітним людському оку на перший погляд. Адже, якщо хтось і задумувався над ось таким нюансом, то може сам дійти висновку: особа, яка при всьому своєму великому статусу, опосередковано чи безпосередньо впливає на розвиток суспільства, опосередковано впливає на формування суспільної думки. Ця особа завжди говорить або ж звертається до суспільства нерідною мовою, нехтуючи рідною, демонструючи свою «матеріальну міць» і свою «інтелектуальну вищість», знову й знову наголошуючи на тому, що лише таким чином можна досягти власного добробуту, а рідна мова для індивідуума, то є зайвою річчю для неї та її близьких. Тому особливо актуальною позицією науковців в українському суспільстві – і не лише їх – на сучасному етапі розвитку концептуальних та мовних картин світу, пов'язаних з глобалізацією, може бути їх принципова позиція відносно *охоронної* функції рідної мови [9, с. 30] у будь-якій сфері життя, тому що «рідна мова є могутній важелем культурного підйому» [5, с. 393] всіх членів суспільства.

На розвиток суспільної думки будь-якої спільноти впливають зовнішні чинники, а особливо, це простежується у період глобалізаційних процесів, які намагаються визначити нову еру існування людства, і є результатом «фабрики думок» [14, с. 18] відносно невеликого кола так званих «програмних директорів нашого життя» [14, с. 18], діяння яких, на перший погляд, служать на благо людства, а насправді обумовлені безпосередньо та опосередковано впливом матеріальних чинників з метою, насамперед, підвищення власного матеріального статусу за рахунок індивідуумів, які можуть це зробити, та за рахунок індивідуумів, які служать полем експериментальних досліджень, а саме інструментом, яким управляють і відповідно,

за допомогою якого відбувається процес власного збагачення під гаслом «все на благо людини» індивідуумів так званої групи осіб, яку можна позначити як групу «невидимого впливу» (*das Wirken der unsichtbaren Hand* [10, с. 87], або *invisible-hand-Erklärungen* [10, с. 95]). Тобто, все робиться для власної вигоди та власного добробуту якраз певної групи осіб, більшість представників яких ще на студентських лавах познайомилися з теоретичними засадами марксизму, які, в свою чергу, базуються на еволюційній теорії Ч. Дарвіна, основою якої, зважаючи на всі викладені в ній концепції, є закон природного добору. Отже, особи, які будь-яким шляхом опинилися на вищій ієрархії світової влади та влади в менших масштабах завдяки значним власним матеріальним статкам шукають завжди інших осіб, яких можна буде використати з метою покращення свого статусу у владі як надбудові життя та покращення бази життя у формі власних матеріальних статків, тому що відбувається процес «задоволення однієї цілі за іншою, до якої прагне внутрішня воля» [12, с. 31] кожного індивідуума, а тим паче індивідуума, який наділений правом управляти іншими. А оскільки вже досить-таки давно відбувся територіальний розподіл світу, який закінчився деколонізацією, тобто втратою дешевої робочої сили та втратою використання місцевих природних ресурсів як чинників поповнення матеріальних статків, тобто, можна сказати, що «технологічна ера» збагачення закінчилася у ХХ ст., то на сучасному етапі розвитку універсуму беруться «оті невидимі руки» за надбудову, аби зміцнювати свій базис шляхом розвитку, насамперед, «технічної ери», за допомогою якої найлегше впливати на свідомість індивідуумів і відповідно збільшувати свої матеріальні статки, бо існуюча дефініція мовної одиниці «техніка» подає нам саме таке трактування слова іншомовного походження як «використання різних прийомів та методів впливу на **природу** в процесі виробництва матеріальних благ» [7, с. 824]. На сучасному етапі розвитку людства розпочалося невпинне використання отих методів і прийомів впливу на **індивідуума** в процесі виробництва матеріальних благ.

Насамперед, починають використовувати на сто відсотків наукову думку, тобто – позначимо умовно 1) «розробників, або менеджерів, ідей»; 2) «виконавців, або робочу силу» – з метою підвищення того ж власного добробуту (що може бути цілком позитивним моментом у мисленні кожної людини, хоча відразу ж виникає два питання етичного плану: як досягається добробут тієї чи іншої особи і як він використовується?). У процесі застосування наукових ідей індивідууми як власники матеріальних статків інвестують більшою мірою в розробників нових ідей і меншою мірою у виконавців. Розробники ідей тому і є розробниками, оскільки швидко зрозуміли, за що і де можна отримати винагороду. Тому рухаючи свої ідеї і знаючи, що базис завжди перебуває на позиції вище від надбудови, не думаючи взагалі про майбутнє, вони видають на-гора все більше і більше ідей, які на сучасному етапі розвитку здебільшого порушують права більшості інших індивідуумів суспільства, а саме – право бути людиною, право бути самим собою, право мислити. Підтвердження цьому можна відшукати на сторінках багатьох сучасних публікацій. Наприклад, німецький філософ Г. Йонас зазначає, що «сьогодні *techné* у своєму безмежному поступі змінило людство... Технологія набуває етичного значення... [4, с. 24], наука і техніка певним чином пов'язані з моральністю» [4, с. 253], тобто – в результаті цього розвитку постають морально-етичні проблеми, над якими поки що

ніхто не замислюється, а індивідууми, наділені владою, використовують усі галузі науки, аби досягти поставленої мети. А все розпочалося з економіки як суспільної науки і наприкінці ХХ ст. в лексиконі усіх мов світу з'явилося слово «глобалізація» – «процес створення чогось такого, як наприклад, здійснення ділового впливу на різні країни по всьому світові або вже його результат» (*globalization – the process of making something such as a business operate in a lot of different countries all around the world, or the result of this*) [11, с. 648]. Стосовно дефініції слова «глобалізація» можна було б написати чимало – як з лінгвістичної, так і зі загальнолюдської точки зору. Єдине, що може поєднувати ці погляди, або, вживаючи тотожне поняття відносно слова «погляд», аналіз змісту цієї дефініції, то виникає запитання, яке напрошується саме собою – що ж малося на увазі? Першим результатом економічної глобалізації в світовому масштабі є фінансова криза, яка торкнулася насамперед людей, які не володіють великими матеріальними статками, тобто – у результаті кризи відбувається процес збагачення багатих та збіднення іншої частини людства. У кожній державі нині простежуються динамічний процес соціальних змін у різних сферах суспільного буття, тому що, як відомо, кожна соціальна система функціонує і розвивається до того часу, доки вона може конструктивно вирішувати внутрішні протиріччя і відповідати на зовнішні впливи. В Україні нині можна побачити ознаки соціально-економічних змін, а саме – функціональні зміни у формі адаптування до мінливих умов навколишнього середовища та внутрішніх потреб соціальної системи, намагання провадити реформи, які є ефективним антидотом будь-яких соціальних революцій, оскільки не спричинюють у суспільстві масові насилля, не призводять до динамічного оновлення політичних еліт, соціальних структур та ціннісних орієнтацій, а лише прогнозують поступові еволюційні зміни соціальної системи, які не торкаються взагалі представників суспільства, які володіють найбільшим відсотком матеріальних статків будь-якої країни. А для того, аби більшість індивідуумів суспільства не думала про «плюси» та «мінуси» тієї або іншої реформаторської ідеї можновладці все частіше і частіше нав'язують знову ж таки суспільству «мовне» питання, яке для більшості представників цього ж суспільства не є актуальним, а лише звучать із засобів масової інформації з вуст можновладців різного калібру.

У 90-ті роки ХХ ст. можна було побачити сяючі обличчя молодих людей (скажімо, від 16 до 35 років), які з великою гордістю рідною мовою – нехай трохи й «ломаною» – говорили про велике майбутнє їхньої рідної країни, їхньої рідної мови. Більшість батьків різних національностей віддавали своїх дітей до україномовних садочків, шкіл, говорячи, що їхнім дітям усюди в їхньому майбутньому житті буде потрібна мова їхньої держави, мова їх славних пращурів. А як діти заговорили «слов'яною» мовою! Так, що людям старшого покоління можна було б у них учитися! Але оті «щупальця» «невидимих рук» зробили свою справу – насамперед, у базисі суспільства, підірвавши різними способами економіку держави – держави молодого покоління. А з психології особи ми знаємо, що найуразливішою ланкою будь-якого суспільства є молода людина – ще несформована особистість, яка не має достатньо життєвого досвіду, яка ще перебуває у пошуках власного «Я». Під впливом соціально-економічних змін в українському суспільстві змінилася ціннісна орієнтація індивідуума, відбулася втрата низки ціннісних категорій – мораль-

них, естетичних, наукових, релігійних тощо і цим користуються, на жаль, люди старшого покоління, здебільшого з так званим «партійним» минулим з єдиною метою – не втратити «важелі» влади. Отже, останнім часом все більше і більше можна пересвідчитися, як без будь-яких завуальованих дій, українська мова – мова етносу – витісняється із суспільного життя. Якщо українська народна пісня зберігала в історичному минулому мову народу, то нині дуже мало звучить пісень рідною мовою. Якщо книга українською мовою зберігала мову свого народу, то нині більшість друкованої продукції на ринку України представлена іншою мовою. Якщо навчання у навчальних закладах останні десятиліття провадилися мовою етнічної нації, не викликаючи жодних запитань у представників інших націй, то нині нав'язується питання витіснення її зі шкіл, що є дуже небезпечно для майбуття української держави. Якщо... – можна було би навести багато прикладів, але остаточно стає зрозуміло, що щось не те відбувається у суспільстві і оте «щось» продиктоване під впливом позамовних чинників, що мають зовнішнє, а саме – головне – внутрішнє коріння. О. Потєбня наголошував, що «вірною, єдиною ознакою, за якою ми розпізнаємо народ, а разом з тим і єдиною незамінною нічим та обов'язковою умовою існування народу є єдність мови» [6, с. 118]. Ю. Шевельов пише, що «набуток людства складається з суми (і взаємодії) всіх мов, тому втрата будь-якої мови (а тим самим і її

носія – народності) є непоправна шкода для всього людства» [6, с. 37]. Тому одним з найважливіших чинників етно- та культурозбереження української спільноти був і залишається мовний чинник, оскільки мова є головним засобом спілкування у межах окремого етносу і формою реального існування свідомості як кожного індивідуума у будь-якому суспільстві, так і головним ідентифікатором будь-якого суспільства.

1. Бичко І. В., Бичко А. К., Бузький М. П. Філософія. – К.: Либідь, 1993. – 576 с. 2. Довженко О. Сторінки щоденника. – К.: Видавництво гуманітарної літератури, 2004. – 383 с. 3. Енциклопедія «Українська мова». – К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с. 4. Йонас Г. Принцип відповідальності (У пошуках етики для технологічної цивілізації). – К.: Лібра, 2001. – 400 с. 5. Марр Н. Я. Этно- и глоттогония Восточной Европы // Избранные работы. Т. 5. – Ленинград: Экономическое издательство, 1935. – 450 с. 6. Потєбня О. Мова Національність Денаціоналізація. – Нью-Йорк: Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U. S., 1992. – 155 с. 7. Словник іншомовних слів. – К.: Головна редакція УРЕ, 1985. – 966 с. 8. Стус В. То пропикає душу Україна // Сільські вісті, № 102 (18539). – С. 5. 9. Чередниченко О. Про мову і переклад. – К.: Либідь, 2007. – 247 с. 10. Keller R. Sprachwandel. – Tubingen, Basel: A. Francke Verlag, 2003. – 238 s. 11. Longman Exams Dictionary. – Edinburgh: Pearson Education Limited, 2006. – 1831 p. 12. Mauthner F. Sinn des Lebens // Fehige Ch., Meggle G., Wessels U. Der Sinn des Lebens. – Munchen: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2000. – 570 s. 13. Remer C. Die Ukraine im Blickfeld deutscher Interessen Ende des 19. Jahrhunderts bis 1917/18. – Bln.: Peter Lang Verlag, 1997. – 408 s. 14. Schirmacher F. Payback. – Munchen: Karl Blessing Verlag, 2009. – 240 s.

Галина Навчук, Алла Ткач

Мова – ознака національної самобутності

Стаття присвячена актуальній темі сьогодення – функціонування мови як генетичного коду нації, що служить засобом виховання і вираження самоповаги, є важливою ознакою загальнолюдських цінностей і пріоритетів.

The article is devoted to an actual topic of nowadays – language functioning as the nation's genetic code, which serves as a mean of education and expression of self-respect and is an important feature of human values and priorities.

Мові належить головна об'єднуюча роль у процесах виникнення етносу, нації, держави. На етнічному рівні самоусвідомлення, саме спільна мова (а вже потім звичаї та релігія) дає народові відчуття своєї єдності й водночас виокремлює його з-поміж інших народів. Доки народ спілкується своєю мовою, доти він зберігає себе. Як людина, що живе чужим розумом, втрачає повагу і ніколи не досягає успіхів, так і народ, який послуговується чужою мовою, приречений на відсталість у всіх сферах життєдіяльності, на зневагу інших народів. З цього приводу слухним видається твердження В. Литвина й авторів про те, що «мова – найважливіша фортеця, яку народ повинен оберігати пильніше і відчайдушніше, ніж свої кордони. Бо, втрапивши кордон, державність, народ завжди має можливість їх відновити, а мови відновити майже неможливо» [3, с. 136]. Також не забуваймо такі слова Ліни Костенко:

Нації вмирають не від інфаркту. –
Спочатку їм відбирає мову.

Видатний український вчений і великий патріот Іван Огієнко писав: «Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... Звичайно не сама по собі мова, а як певний орган культури, традиції. В мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання... І поки живе мова – житиме й народ як національність. Не стане мови – не стане й національності. От чому мова має таку велику вагу в національному рухові. Тому і вороги наші завжди так старанно пильнували, аби

заборонити насамперед нашу мову, аби звести та знищити її доценту» [5, с. 15].

І справді, коли ми оглянемося на ті майже 300 р., що пов'язані з входженням України до Російської імперії, то побачимо, що її уряд не тільки забороняв українське слово й культуру. Він свідомо викорінював лідерів у поневоленій Україні. Так, Петро І почав з повної евакуації Києво-Могилянської академії – насамперед професорів (І. Борецький, К. Сакович, П. Могила, Л. Баранович, І. Галлятовський, Ф. Прокопович), які позитивно впливали на формування української літературної мови, та студентів. Про роль перших у розвитку мови, зокрема, пише З. Хижняк у книзі «Києво-Могилянська академія» (1988): «Вони багато своїх творів писали якраз українською книжною мовою, розвивали у своїх студентів почуття поваги до неї. Багато спілкувалися українською народною мовою, зближували книжкову та повсякденну розмовну українську мову» [1]. Таким чином, Петро І розпочав похід спочатку на інтелектуальних лідерів України, а потім на національні цінності та національну мову, що боляче вдарило по такій складовій духовного капіталу нашого народу, як цінності.

Далі – заборона друкувати книжки українською мовою (1720 р.), а потім ще 33 укази проти української мови, включаючи затвердження Йосипом Сталіним у 1947 р. українського правопису, близького до російського. Було проведено велику роботу, яка продовжується і нині, направлену на розвиток в народі України комплексу меншовагості, неповаги до своєї батьківщини, до своєї мови та